

Wioleta Sattarov

Baku, Azerbejdżan

POLITYKA PRZESIEDLENIA ROSJAN DO AZERBEJDŻANU PRZEZ IMPERIUM ROSYJSKIE W LATACH 1830–1917

Od momentu pojawienia się na terytorium Azerbejdżanu w XIX w. Rosjanie odgrywali znaczącą rolę we wszystkich sferach życia kraju, a przede wszystkim w jego stolicy, Baku. Współcześnie stanowią trzecią co do wielkości, tuż po Azerach i Lezginach, grupę etniczną¹, i jedną z najsilniejszych diaspor rosyjskich poza obszarem Rosji.

Historyczne terytorium Azerbejdżanu w 1828 r. zostało podzielone na mocy traktatu turkmanczajskiego między Imperium Rosyjskie a Persję². W wyniku tego porozumienia południowa część Azerbejdżanu (Południowy Azerbejdżan) znalazła się w granicach Persji, a północna (Północny Azerbejdżan) weszła w skład Imperium Rosyjskiego. Granica między obu krajami przebiegała wzdłuż rzeki Araks (tur. Araz).

Rosyjskie władze już od 1828 r. wprowadziły zmiany administracyjne w podbitym kraju, przede wszystkim w krótkim czasie zostały zniesione wszystkie chanaty. Nowy podział administracyjny miał za zadanie jeszcze bardziej podzielić Azerów. Wiele obszarów zostało oddanych Gruzji³. Na terytorium byłego chanatu erewańskiego i karabaskiego władze carskie stosowały politykę przesiedlania Ormian z Turcji i Persji. W ten sposób Rosjanie próbowali radykalnie zmienić skład populacji w regionie erewańskim, nachiczewańskim, karabaskim i gandżyńskim. Natomiast miejscową ludność przesiedlano w głąb kraju. W miejsce byłych chanatów zostały utworzone prowincje i okręgi, w których władzę sprawowali rosyjscy oficerowie⁴ w ramach wprowadzonej zarządczej formy rządów. Skupiali w swoich rękach ogromną władzę, mogli konfiskować lub rodawać ziemię przedstawicielom wyższych mużułmańskich klas społecznych, posiadali prawo do ustalania wysokości podatków i opłat, oraz do sprze-

¹ Dane z urzędu statystycznego Azerbejdżańskiej Republiki zgodnie ze spisem ludności z 2009 r.

² P. Olszewski, *Historyczne uwarunkowania konfliktów politycznych na Kaukazie Południowym – wybrane zagadnienia*, „Zeszyty Naukowe WSOWL”, nr 2, 2012, s. 238; T. Świętochowski, *Azerbejdżan i Rosja. Kolonializm, islam i narodowość w podzielonym kraju*, Warszawa 1998, s. 15, 27.

³ С.О. Мустафаева, *Некоторые аспекты административно-территориальных реформ на Южном Кавказе в XIX-XX вв.*, http://ia-centr.ru/archive/public_detailsab99.html?id=177 [06.06.2016].

⁴ Ф.Э. Багиров, *Переселенческая политика царизма в Азербайджане (1830–1914 гг.)*, Москва 2009, s. 57-60.

daży ziemi. Prowincje zostały podzielone na magały⁵ (jak dawniej), którymi rządziła miejscowa szlachta wierna Imperium Rosyjskiemu.

Oprócz Ormian rosyjski rząd postanowił przesiedlić do Azerbejdżanu większą liczbę Niemców i Rosjan. Przesiedleni w latach 1817–1818 Niemcy byli żołnierzami, którzy w czasie wojen napoleońskich uciekli na terytorium Polski i Imperium Rosyjskiego.

Natomiast początek przesiedleń Rosjan sięga końca lat 30. XIX w., tuż po włączeniu kraju w skład Imperium Rosyjskiego. 20 października 1830 r. zostało przyjęte *Rządowe rozporządzenie o przesiedleniu schizmatyków i sekciarzy do prowincji Zakaukaskich*, które dało początek intensywnej przesiedleńczej polityce caratu w Azerbejdżanie, trwającej do połowy lat 60.⁶

Ze względów strategicznych Azerbejdżan był ważnym krajem dla Imperium Rosyjskiego. Otrzymywało ono dostęp do Morza Kaspijskiego, a dalej prostą drogę do Indii. Przez tereny Azerbejdżanu od wieków przebiegał główny szlak handlowy. Ponadto kraj ten posiadał złoża ropy naftowej, która przy szybkim tempie rozwoju, jaki następował w Europie pod koniec XIX w., była bardzo pożądanym surowcem dla przemysłu, komunikacji oraz na potrzeby wojska. Jednocześnie ekonomiczne interesy carskiego rządu ściśle wiązały się z politycznymi. Rosja nie chciała dopuścić, aby muzułmańska ludność Azerbejdżanu silniej integrowała się z muzułmańską ludnością Persji i Turcji. Wrogo nastawiona do obu krajów obawiała się ich udziału w podburzaniu ludności azerbejdżańskiej przeciw carskiemu rządowi. Należy tutaj pamiętać, że w tym czasie w Azerbejdżanie pojęcie narodowości jeszcze się nie wykrystalizowało. W XIX w. Azerowie głównie identyfikowali się z wyznawaną wiarą, zatem islam był czynnikiem integrującym miejscową ludność. W związku z tym Azerowie bardziej integrowali się z muzułmańską ludnością perską i azerską z Persji i z Turkami z Turcji niż z prawosławnymi Rosjanami. Stąd pomysł, aby wśród osiedli azerskich stworzyć osiedla rosyjskie, żeby wśród miejscowych muzułmanów Rosjanie swoim przykładem *rozwijały patriotyczne uczucia* do Imperium Rosyjskiego. Dla przesiedleńców przeznaczili pas ziemi, który oddzielał Azerów od Turcji i Persji. Był to step Mugani⁷, równina Milska⁸, a także gubernia bakijska, jako miejsce strategiczne z dostępem do morza. Tereny zamieszkałe przez przesiedleńców miały stanowić strefę buforową, utrudniającą kontakty azersko-tureckie i azersko-perskie. W ten sposób próbowano wymusić na miejscowej

⁵ Magał – mała jednostka administracyjna w Azerbejdżanie, składała się z kilku wsi i okręgu. Na czele magała stał melik lub bej. Za *Магал*, <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB>, [06.06.2016].

⁶ Ф.Э. Багиров, *Переселенческая политика*, s. 12.

⁷ Region Mugani – region znajdujący się we wschodniej części Azerbejdżanu. Położona na południu od styku rzek Kury i Arazu. Za: *Муганская равнина*, [w:] *Большой Советской Энциклопедии*, <http://bse.sci-lib.com/article078820.html>, [06.06.2016].

⁸ Milska równina – równina półpustynna, położona między rzekami Kury i Arazu. Za *Мильская равнина*, [w:] *Большая советская энциклопедия*, <http://bse.sci-lib.com/article076569.html>, [06.06.2016].

ludności integrację z ludnością prawosławną, rosyjską, a nie z muzułmańską. W przyszłości doprowadziło to do podzielenia poglądów prorosyjskich⁹.

Pierwszymi rosyjskimi przesiedleńcami byli chrześcijanie, którzy odłączyli się od kościoła prawosławnego, tworząc własne grupy religijne, czyli: mołokanie, duchobory, sobotnicy, gery, popowcy, pryguny itd. Można ich podzielić na trzy grupy: duchowni chrześcijanie, staroobrzędowcy i protestanci. Przesiedlając ich do Azerbejdżanu, carskiemu rządowi przyświecały dwa cele – uwolnić się od religijnych schizmatyków i stworzyć dla siebie oparcie na nowo zdobytych ziemiach. Pierwsi przesiedleńcy pojawili się na terenach Kyzyl-Kiszlak powiatu karabaskiego. W następnych latach na terytorium guberni bakijskiej i elizawietpolskiej powstały dziesiątki rosyjskich wsi, np.: Alty-Agacz (1834), Topczu (1834), Wiel (1838), Priszib (1840), Priwolnoje (1839), Boricy (1843–1844), Maraza (1843–1845), Hilmilli (1840), Astrachanka (1849), Iwanowka (1847), Słowianka (1844)¹⁰. Zatem sekciarze w latach 30. XIX w. zamieszkawali powiaty: szemachiński, suszyński i lenkorański, a następnie w latach 40. gubernię elizawietpolską. Do Azerbejdżanu Rosjanie przybyli głównie z guberni: Tawricieskiej, Bessarabskiej, Tambowskiej, Orienburskiej, Saratowskiej i Włodimirskiej.

Nowe warunki, a także inne środowisko kulturowe, były przyczyną początkowej izolacji przesiedleńców od reszty mieszkańców kraju. Jednak wkrótce dzięki rozszerzeniu współpracy gospodarczej pomiędzy Azerami a Rosjanami zwiększył się stopień ich społecznej i gospodarczej aktywności, które zaowocowały wzajemnym zrozumieniem i wzbogaceniem kultur¹¹. Przykładowo, Azerowie od Rosjan przejęli uprawę ziemniaków, pszczelarstwo i spożywanie wyrobów pszczelich, a także wiele dań miejscowej kuchni. Natomiast Rosjanie od Azerów nauczyli się m.in. regionalnej techniki pieczenia chleba i przetwórstwa produktów mlecznych, np.: *airan*, *pendir*¹².

Niestety polityka Imperium Rosyjskiego już w latach 30. XIX w. doprowadziła do wielu powstań na terytorium Azerbejdżanu. Przyczyną było zajęcie przez Rosjan Drzaro-Balakanskiego dżamaatu (społeczeństwa, ludu), który posiadał status pewnego rodzaju autonomii. Po zajęciu przez Imperium Rosyjskie dżamaat zaczął stopniowo tracić swoją autonomię. Całkowitym jego podporządkowaniem głównie zainteresowany był generał Paskiewicz. Pierwsze wybuchło powstanie dżarców, które szybko zostało stłumione.

Wkrótce po nim wybuchło powstanie w prowincji tałuszkiej. Były lenkoranski chan Mir Gasan przekroczył granicę i zbliżył się do miasta Lenkoran. Jednak oblężone wojska rosyjskie odparły wszystkie ataki. Wkrótce Rosjanie dostali posiłki, powstanie upadło, a Mir Gasan uciekł do Persji.

Najbardziej znaczącym zrywem przeciwko władzy rosyjskiej było powstanie w prowincji gubińskiej w 1837 r. Przyczyną wzrostu niezadowolenia społeczności

⁹ Ф.Э. Багиров, *Переселенческая политика*, s. 140-151.

¹⁰ *Записка о русских переселенцах – раскольниках в Каспийской области, 1844*, [w:] *Акты, собранные Кавказской Археографической Комиссией*, Тифлис 1885, s. 284-285.

¹¹ Z. Əsədov, *Azərbaycanın etnik tərkibi*, Bakı 2001, s. 38.

¹² Э. Керимов, *Русские Азербайджана*, „Журнал IRS-Наследие”, nr 3, 2010, s. 13.

azerskiej była samowola urzędników i samego zarządcy prowincji, pułkownika Gimbuta. Impulsem do powstania była decyzja rosyjskiego rządu o powołaniu jeźdźców i wcieleniu ich siłą do stacjonującego w Polsce Muzułmańskiego Pułku Ułanów. Powinnością poboru jeźdźców wraz z uposażeniem obciążono ludność z prowincji Guby, na którą wcześniej nałożono wysokie podatki. Liczba powstańców wynosiła 12 tysięcy osób. Szejj Szamil, dowodzący powstaniem górali w Dagestanie i Iczkerii, popierał też powstańców w Azerbejdżanie. Jednak dobrze wyszkolone rosyjskie wojsko stłumiło powstanie.

W 1838 r. wybuchło jeszcze jedno powstanie antyrosyjskie. Tym razem do walki stanęli Szekincy, na początku odnosząc sukcesy. Wkrótce rosyjskie wojska wzmocniły dodatkowe zbrojne oddziały, które stłumiły powstanie w mieście Szeki (Nuha).

W latach 40. XIX w. rząd postanowił przeprowadzić szereg reform w regionie Południowego Kaukazu, w tym w Azerbejdżanie. Przede wszystkim został zlikwidowany system zarządczy. Cały Południowy Kaukaz został podzielony na dwie gubernie: kaspijską i gruzino-imeretińską. W 1840 r. przeprowadzono reformę sądownictwa. Zostały utworzone sądy prowincjonalne, rejonowe i okręgowe. Zachowany został również muzułmański sąd szariacki¹³, jednak jego zakres znacznie ograniczono, dotyczył spraw dziedziczenia, rozwodu i małżeństwa.

Wyznaczeniem na naczelnika Kaukazu hrabiego Woroncowa zbiegło się z jeszcze jedną reformą administracyjną. W 1846 r. przeprowadzono podział Kaukazu na cztery gubernie: szemachińską, derbendską, tyflijską i kutajską. W 1849 r. utworzono gubernię erewańską, w skład której weszły ziemie azerskie: powiaty erywański, nachczywanski i ordubacki. W latach 40. XIX w. została przeprowadzona reforma rolna. Ziemie zostały zwrócone dawnym właścicielom, bekom i przedstawicielom szlachty. Rosjanie próbowali w ten sposób wzmocnić swoją władzę, zyskując poparcie miejscowej muzułmańskiej szlachty. Ta, widząc w tym korzyści dla siebie, zaczęła popierać władzę Imperium Rosyjskiego¹⁴.

W drugiej połowie XIX w. w Azerbejdżanie szybko wzrosła liczba prawosławnych Rosjan, którzy osiedlali się głównie w miastach, w pierwszej kolejności w Baku, a także w pobliżu rosyjskich garnizonów wojskowych. W tym miejscu należy wspomnieć, że jeszcze przed przesiedleniem do Azerbejdżanu rosyjskich schizmatyków, w Baku żyło wielu prawosławnych Rosjan. Byli to głównie wojskowi, którzy osiedlali się tam dobrowolnie po odbyciu służby, lub urzędnicy miejscowi¹⁵.

W 1863 r. w mieście Zagatała wybuchło powstanie. Przyczyną było oburzenie ludności na władze rosyjskie, które pozwoliły na budowę cerkwi w centrum muzułmańskiego

¹³ Sąd szariacki – sąd, którego prawa były oparte na zasadach islamu. Za *Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/szariat.html>, [06.06.2016].

¹⁴ *Северный Азербайджан в составе Российской империи (1828–1850 гг.)*. Informacja podana za portalem internetowym, azerbaijanli.org, <http://azerbaycanli.org>, [04.06.2016].

¹⁵ А. Юницкий, *История церквей и приходов Бакинской губернии*, Баку 1906, s. 49-50.

osiedla. Budowę cerkwi w Balakan nadzorował Aleksander Galadzew¹⁶. Był to ważny projekt w ramach chrystianizacji miejscowej ludności, od dawna realizowanej przez władze rosyjskie. Miejscowa ludność uznała budowę za jawną prowokację. Powstaniem dowodził Gadrzi Murtuz, później wybrany na imama. Głównym celem powstańców była twierdza Zagatały. Wkrótce powstanie upadło, a Gadrzi Murtuz został zesłany na Sybir.

Następna fala migracji Rosjan do Azerbejdżanu przypadła na koniec XIX i początek XX w. Miała ona podwójne przyczyny. Z jednej strony była związana z rozwojem przemysłu, głównie naftowego, który prowadził do rozwoju miast. Liczebność rosyjskich migrantów w Baku w latach 1897–1913 wzrosła z 38 975 do 76 288¹⁷. Byli to pracownicy przemysłowi, którzy osiedlali się na północno-wschodnich obrzeżach miasta. Rosjanie zatrudnieni w przemyśle naftowym w Baku w 1902 r. stanowili 29,4% wszystkich robotników. Głównie pracowali w administracji. Według danych z 1910 r. w Baku praktykowało 107 adwokatów i ich pomocników z których 38 było Rosjanami, a 4 Azerami¹⁸.

Na podstawie wyników badań azerskiego naukowca E. Muradaliyevej, przedstawionych w książce pt. *Miasta północnego Azerbejdżanu w drugiej połowie XIX wieku*, dotyczących Rosjan w guberni bakijskiej, można stwierdzić, że narodowości rosyjskiej byli: miejscy urzędnicy – ok. 8,83%, duchowni – 0,4%, mieszczenie – 26,92%, honorowi obywatele – 0,84%, kupcy – 0,78%, chłopci – 61,01%. Dane dowodzą, że w guberni bakijskiej przeważająca ludność rosyjska była pochodzenia chłopskiego. Przyczyniło się do tego rozporządzenie wydane przez Komitet Ministrów 15 kwietnia 1899 r., pozwalające na sprzedaż wolnych, państwowych ziem uprawnych na Kaukazie tylko chłopom narodowości rosyjskiej. Stało się ono powodem kolejnej fali migracyjnej ludności rosyjskiej¹⁹.

W tym okresie wraz z rozszerzeniem się systemu nawadniającego w regionie stepu równiny Mugani i Miłskiej również i tam zaczęli pojawiać się rosyjscy przesiedleńcy. Rząd rosyjski miał nadzieję, że ten region stanie się w przyszłości dochodową bazą uprawy przemysłowej bawełny. Pierwsze pojedyncze przesiedlenia w tym regionie pojawiły się już w latach 60. Niemniej jednak aktywne zasiedlanie Mugani zaczęło się na początku XX w. Pierwsze rosyjskie miasto w Mugani, Pietropawłowka, wzniesiono w miejsce powiatowego miasta Dżawat w 1887 r. W regionie tym powstały także takie rosyjskie miejscowości, jak: Nikołajewka, Aleksiejewka, Pokrowka, Szepiłowka, Szapoznikowo, Hersonowka²⁰. Według danych azerskiego spisu ludności z 1917 r.

¹⁶ Aleksander Galadzew – Awar (Murtuz Ali) podporucznik wojska rosyjskiego. Po przyjęciu chrześcijaństwa zmienił imię na Aleksander. Bezpośrednio przyczynił się do zajęcia twierdzy Zagatały przez wojska caratu w 1863 r. Za: Д. Х. Мурад, *Штабс-капитан Хаджи-Муртуз. О закатыльском восстании 1863 года*, <http://www.gazavat.ru/personalies2.php?people=24> [10.05.2016].

¹⁷ И. Баберовски, *Цивилизаторская миссия и национализм в закавказье: 1828–1914*, [w:] *Новая имперская история постсоветского пространства*, под ред. И.В. Герасимова, С.В. Глебова. А.П. Каплуновского, М.Б. Могильнер, А.М. Семёнов, Казань 2004, s. 322.

¹⁸ Ibidem, s. 323.

¹⁹ Ibidem, s. 343.

²⁰ М. Авдеев, *Мугань и Сальянская степь*, Баку 1927, s. 16;

w regionie Mugani tylko w latach 1902–1917 wybudowano około 55 rosyjskich osiedli zamieszkałych przez ponad 20 tys. Rosjan²¹.

W wyniku kolonialnej polityki Imperium Rosyjskiego liczba przesiedleńców z Rosji do Azerbejdżanu wzrastała. Ziemi uprawnej było niewielkie, a przesiedleńcy zapatrywali się w nią kosztem miejscowych chłopów. Prowadząc przesiedleńczą politykę, sam rząd ingerował w miejscowe prawa, wyrzucając bez odszkodowań dotychczasowych właścicieli z ich ziemi i oddając ją Rosjanom. Według wstępnych obliczeń w ciągu pierwszych pięciu lat XX w. tylko w bakijskiej guberni przesiedleńcom przydzielono 44 tys. dziesięcin żyznej ziemi²². Czasami rosyjskim przesiedleńcom przekazywano ziemię użytkowaną przez całe wsie, np. przez wieś Alar. W 1909 r. część najbardziej żyznych ziem oddano 2 tys. przesiedleńców z guberni kijowskiej. W wyniku realizowanej polityki przesiedleńczej liczebność azerskich chłopów małorolnych i bez ziemi z każdym rokiem rosła. To często prowadziło do konfliktów między rosyjskimi przesiedleńcami a azerskimi chłopami – koczownikami. W regionie Mugani rosyjskim chłopom władze oficjalnie wydawały broń, aby mogli się bronić przed miejscową ludnością. Ignorując protesty, carska jurysdykcja pozwalała na kontynuowanie przesiedleńczo-kolonialnej polityki. W 1912 r. w bakijskiej guberni było 60 rosyjskich wsi, a w giandzińskiej guberni – 29²³.

W latach 1912–1913 przeprowadzano kolejne reformy rolne, dzięki którym chłopci stawali się właścicielami ziemi. Jednak zobowiązani byli płacić za to podatek.

Na początku XX w. na Kaukazie coraz więcej było powodów do powstań i buntów. Rząd carski szukał sobie oddanych miejscowych ludzi i znalazł ich w postaci Ormian. Ci, podobnie jak Rosjanie, byli chrześcijanami, a poza tym zależało im na stworzeniu własnego państwa, w czym pomoc Imperium Rosyjskiego była nieodzowna. Tak więc w przypadku powstań lub wojny Ormianie zawsze mogli uderzyć od tyłu i wspólnie z carskimi siłami pokonać przeciwnika, czyli azerskich muzułmanów. W ten sposób Rosjanie chcieli przed nimi chronić też swoich byłych prawosławnych obywateli. Po raz pierwszy Ormianie walczyli przeciwko Azerom w czasie I rewolucji w Imperium Rosyjskim w latach 1905–1906, a następnie podczas pierwszej wojny światowej²⁴.

Podsumowanie

Celem przesiedleńczej polityki Imperium Rosyjskiego było przesiedlanie Rosjan, Niemców i Ormian na tereny Azerbejdżanu. W przypadku rosyjskich przesiedleńców

²¹ М. Авдеев, *Население северной Мугани*, [в:] *Экономический вестник*, Баку 1924, s. 6; О. Д. Комарова, *Демографическая характеристика русских селений в Азербайджане*, [w:] *Русские старожилы Азербайджана. часть 1*, Москва 1990, s. 9.

²² Dziesięcina ziemi – dawna rosyjska miara powierzchni ziemi równa około 1,1 hektara. Za: *Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl/slowniki/dziesi%C4%99cina.html> [06.06.2016].

²³ И. Заде, *Граф И. Воронцов-Дашков. Наместник Кавказский*, Москва 2005, s. 112-113.

²⁴ *Chodźalińska tragedia – zbrodnia przeciwko ludzkości*, <http://lib.aliyevheritage.org/pl/81651323.html> [10.05.2016].

byli to ludzie, którzy stanowili zagrożenie dla caratu lub nie potrafili się podporządkować rządowi Imperium. Utrzymywanie ich na rodzimej ziemi rosyjskiej stanowiło zatem zagrożenie dla istniejącego samodzierżawia. Natomiast przesiedlając ich do Azerbejdżanu, rząd caratu z jednej strony pozbywał się zagrożenia, a z drugiej strony, dając im żyzną ziemię, zyskiwał sobie oddanych stronników. Przekazywanie ziemi przesiedleńcom było odpowiednio przemyślane. Były to strategiczne tereny przy granicy perskiej i tureckiej, a także w stolicy kraju, Baku. W XIX w. zarówno Persja, jak i Turcja były wrogami Imperium Rosyjskiego. Poza tym były to państwa muzułmańskie podobnie jak Azerbejdżan, w przeciwieństwie do chrześcijańskiej Rosji. Przesiedleńcy, zajmując tereny przygraniczne, mieli za zadanie utrudnianie integracji azerskiej ludności z perską i turecką. Jednocześnie mieli zwrócić uwagę miejscowych na kulturę rosyjską i religię chrześcijańską, którą kultywowali w swoich nowo założonych osadach i miastach. Celem rządu było schryścianizowanie Azerbejdżanu, który miał przyjąć prawosławie i stać się wiernym poddanym cara. Jego ziemie pod względem strategicznym były ważne dla Imperium Rosyjskiego, z względu na dostęp do Morza Kaspijskiego, a dalej otwierając drogę do Indii. Pod koniec XIX w. tereny Azerbejdżanu stały się ważne dla Imperium Rosyjskiego również ze względu na bogate złoża ropy naftowej. Polityka przesiedleńcza w Azerbejdżanie była jednym z istotnych elementów polityki Imperium Rosyjskiego na Kaukazie.

Резюме

ПОЛИТИКА РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ ПО ПЕРЕСЕЛЕНИЮ РУССКИХ В АЗЕРБАЙДЖАН В 1830–1917 ГОДАХ

В статье представлен переселенческая политика Российской Империи в Азербайджане в XIX веке. Автор пробует проанализировать причины переселения русских в Азербайджан. Переселяя русских в Азербайджан царское правительство преследовало две цели – удалить из России религиозных раскольников и создать для себя поддержку на недавно приобретенных территориях империи. В статье автор показывает сосуществование двух разных культур существующих на одной и той же территории. Автор приводит как позитивные так и негативные стороны такого сосуществования. А в заключении автор выводит итоги из приведенных в статье исторических фактов и пишем о том, какие последствия они имели в будущем.

Ключевые слова: Азербайджан, Россия, Южный Кавказ, миграция, переселения, христиане, мусульмане, конфликт, толерантность.

Słowa kluczowe: Azerbejdżan, Rosja, Kaukaz Południowy, migracja, przesiedlenia, chrześcijaństwo, muzułmanie, konflikt, tolerancja.

Bibliografia

- Əsədov Zeynəl, *Azərbaycanın etnik tərkibi*, Bakı 2001.
- Chodźalińska tragediya – zbrodnia przeciwko ludzkości, <http://lib.aliyevheritage.org/pl/81651323.html> [10.05.2016].
- Olszewski Paweł, *Historyczne uwarunkowania konfliktów politycznych na Kaukazie Południowym – wybrane zagadnienia*, „Zeszyty Naukowe WSOWL”, nr 2, 2012, s. 237-257.
- Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl/slowniki/dziesi%C4%99cina.html> [06.06.2016].
- Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/szariat.html> [06.06.2016].
- Świętochowski Tadeusz, *Azerbejdżan i Rosja. Kolonializm, islam i narodowość w podzielonym kraju*, Warszawa: ISP PAN, 1998.
- Авдеев Михаил, *Мугань и Сальянская степь*, Баку 1927.
- Авдеев Михаил, *Население северной Мугани*, [w:] *Экономический вестник*, Баку 1924.
- Баберовски Йорг, *Цивилизаторская миссия и национализм в закавказье: 1828-1914*, [w:] *Новая имперская история постсоветского пространства*, под ред. И.В. Герасимова, С.В. Глебова. А.П. Каплуновского, М.Б. Могильнер, А.М. Семёнов, Казань 2004.
- Багиров Фикрет Эюбович, *Переселенческая политика царизма в Азербайджане (1830-1914 гг.)*, Москва 2009
- Заде Исмаил, *Граф И. Воронцов-Дашков. Наместник Кавказский*, Москва: Центрполиграф, 2005.
- Записка о русских переселенцах – раскольниках в Каспийской области, 1844*, [w:] *Акты, собранные Кавказской Археографической Комиссией*, Тифлис 1885.
- Керимов Эмиль, *Русские Азербайджана*, „Журнал IRS-Наследие”, nr 3, 2010, s. 10-14.
- Комарова Ольга Дмитриевна, *Демографическая характеристика русских селений в Азербайджане*, [w:] *Русские старожилы Азербайджана. часть 1*, Москва: Институт этнографии имени Н.Н. Миклухо-Маклая, 1990, s. 6-27.
- Магал*, <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB> [06.06.2016].
- Мильская равнина*, [w:] *Большая советская энциклопедия*, <http://bse.sci-lib.com/article076569.html> [06.06.2016].
- Муганская равнина*, [w:] *Большой Советской Энциклопедии*, <http://bse.sci-lib.com/article078820.html> [06.06.2016].
- Мурад Доного Хаджи, *Штабс-капитан Хаджи-Муртуз. О закатальском восстании 1863 года*, <http://www.gazavat.ru/personalies2.php?people=24> [10.05.2016].
- Мустафаева Ситара Орудж, *Некоторые аспекты административно-территориальных реформ на Южном Кавказе в XIX–XX вв.*, http://ia-centr.ru/archive/public_detailsab99.html?id=177 [06.06.2016].

Северный Азербайджан в составе Российской империи (1828–1850 гг),
<http://azerbaycanli.org> [04.06.2016].

Юницкий Александр, *История церквей и приходов Бакинской губернии*, Баку 1906.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 2016.11.07

Data wstępnej akceptacji artykułu przez Redakcję: 2016.25.07